

Általa viszont a romániai magyar könyvkiadás tett gesztust a romániai magyar költészet utánpótlása felé, olyképpen, hogy az írói érvényesülés megkövesedett eszmei gátjait megbontva vállalt felelős kezességet huszonnyolc, az irodalmi alkotómunka különböző fázisainak állomásán álló szerzőért. Magára vette ama csoportos kísérletnek az ódiomát, amelynek pedig alig-alig volt előzménye a háború utáni Erdélyben.

A *Vitorla-ének* megjelenése, a benne jelentkező huszonnyolc szerző nyilvános bemutatkozásán túl, mindenekelőtt a felmutatás, az útnak eresztés bátorságát dicséri, s annak a vállalásnak emlékezésre méltó pillanata, melyben talán nem annyira a költők, inkább az őket nyilvánosság elé bocsátó szerkesztők játszották a kulcsszerepet.

A korabeli és későbbi vitákon, ellentmondásos értékeléseken túl állíthatjuk: hamisítatlan irodalmi forrásvidéken járunk (egyféleképpen belőle táplálkozott aztán évtizedeken át a pályakezdő írók Forrás-sorozata), ahonnan meghatározó erek (is) vezetnek az egyetemes magyar irodalom áramába.

Cseke Gábor

2017. augusztus 18.

KERTMŰVÉSZETI ALKOTÁSOK CLAUDE MONET ÉS ZIFFER SÁNDOR ÉLETMŰVÉNEK TÜKRÉBEN

■ Monet és Ziffer életművében közös a természet inspiráló erejének hatása és kölcsönhatása. Míg Monet fizikálisan is megalkotta inspiratív környezetét, Ziffer szerényen kialakított kertjéből művészi környezetet teremtett. Monet kísérletezett, majd festett kertjében, Ziffer elképzelte és megfestette kertjét. Míg Monet kertjében a pazar virágfajok látványa tökéletes impresszionista festményt kelt életre, Ziffer kertje próbára tette gazdájának képzelőerejét. A festők mindkét esetben – más-más módon – alárendelték művészetüknek a tájat. Bár a két festő előadásmódja merőben eltérő, közös hajtóerők vezényelték őket műveik megalkotásában: a plein air és a természet szeretetének szelleme által generált impulzusok és az érzelmek kendőzetlen kifejtésének vágya.

A végeredmény mindkét esetben egy gazdag életmű és két kert. Egyikőjük szerencsés, a másik kevésbé.

Monet kertje Givernyben

■ Claude Monet¹ francia impresszionista festő legismertebb műve a tavirózsákat ábrázoló festménysorozat. Talán *Monet kertje* sem ismeretlen a festészetet kedvelők számára, hiszen a katalógusok és monográfiák nem győzik hangsúlyozni azt, hogy a festő a múltó pillanat megörökítéséhez megtervezte, megalkotta inspiráló szigetét. A festészetben ritka példának számít az, amikor a festő előbb megkomponálja környezetét, kertjét. Monet egyik, Párizsba tartó útján fedezte fel Givernyt. 1883-ban költözött ide családjával, és haláláig a givernyi háza biztosította az igazi otthont, és kertje volt műzsája (Murray, 2010).

Odaköltözésekor a kertet egy egyenes fasor szelte át, amely a kaputól a házig vezetete az érkezőket. A kert szomszédságában egy fűzfákkal és tócsákkal tarkított rét, amelyen a Ru folyócska haladt át.² A kert akkori arculata, árnyékos volta, a lucfenyők, ciprusok és a nyírt puszpáng sövényei, almáskertje és geometrikus formavilága kevésbé készítette alkotásra a festőt. Idővel a saját ízlése szerint elkezdte a kert kialakítását, színérzékének köszönhetően ugyanazokat az elveket használta, mint a festővásznon: színek szerint helyezte el a növényeket nagy foltokban, amelyeket életciklusuk alatt a folytonos változás jellemez, így gazdag mintákat és textúrákat képezett a kompozíció. Ugyanakkor a növénykompozíciók változása ad harmonizáló vagy éppen kontrasztos színezettséget a kertnek. Emellé társul az a tény is, hogy a színek a nap különböző időszakában, de évszakonként és a különböző időjárási viszonyok hatására is változnak, így egy főleg virágos növényekből álló kert tökéletes és megunhatatlan alapot biztosít az impresszionista művészek (Sagner-Düchting 2004).

1890-ben sikerült Monet-nak megvásárolni a házat és annak kertjét, ez évtől intenzíven megkezdte a tervezést. 1892-ben alkalmazta M. Felix Breuil főkertészt (aki 30 évig maradt Givenyben), majd annak 6 inas is segítette munkáját. Különös, hogy bár a család a megvásárlás előtt is gondosan művelte a kertet, Monet évekig nem festette azt. Az amerikai festő Theodore Robinson, az egyik Monet-támogató számolt be arról, hogy üvegházak épültek 1892-ben, ami bizonyítékként értelmezhető Monet virágok iránti érdeklődésére.³

A napjainkban is nagy népszerűségnek örvendő kert a Clos Normand-ból és Grand Allée-ből (mintegy 3 hektár, geometrikus alaprajzú, művészien megkomponált kertész, melynek legmeghatározóbb eleme az azt kettészelő, ház bejáratára irányuló tengely), illetve a 2 hektáros tavorózsakertből áll. Több fázisban épült ki a kert: 1891 és 1901 között növelni kellett a tó hőmérsékletét, ugyanis a tavorózsákat Japánból hozatta, ezért a tó keleti és nyugati részébe zsilipeket építtetett, majd elhelyezésre került a japán híd.⁴

A kert megépítésének indíttatása

■ Élete második felében a kert vált legfőbb inspirációjává. Munkássága során mindvégig az foglalkoztatta, hogy hogyan lehet a napfény abszolút világosságának a benyomását, az atmoszferikus effektusokat festővásznon megörökíteni. Ehhez előbb a kertet mint műalkotást alakította ki, melynek fő hajtóereje az alkotási, tanulási vágy. Monet rajongott a ritka növényfajokért, gyűjtötte is azokat, a monográfiák sorai szerint kedvenc növényeivel díszítette Givenyben megépített kertjét. Büszke volt alkotására, a stúdióban való rövid látogatás után Monet gyorsan a hídra vezette vendégeit, mielőtt a vízililiomok öt órákor becsukódnának.

A nagy foltokban való növényalkalmazás, a friss, ragyogó színek és a növények buja habitusának köszönhetően lágy, kontúrvonalakat elmosó textúrák alakulnak ki a kertben.⁵ A Monet által megkomponált kert alaprajzának elkészítésével és növényeinek összeírásával sokan foglalkoztak már: Jean-Marie Toulgouat, Georges Truffaut, Octave Mirbeau és Elizabeth Murray is.

1. ábra. Monet kertjének alaprajza

2. ábra. Részletek a Clos Normand-ból (2012-ben készített felvételek)

3. ábra. Tavát ábrázoló perspektívák a híres híddal (2012-ben készített felvételek)

A festő halála után a kert 1966-ig fia, Michel tulajdonában volt, majd 1977-ig – érdektelenség miatt – állapota egyre romlott. 1977–1978 körül megkezdődtek a lassú rekonstrukciós munkálatok. Francia és amerikai forrásból származó segítséggel sikerült a kertet megmenteni az enyészettől. 1990-ben nyitották meg kapuit a nagyközönség számára, azóta törhetetlen népszerűsége.

A kert – művészettörténeti értékén túl – kertészeti és tájépítészeti szempontból is remekmű: művészién megkomponált növényhasználatának köszönhetően tökéletesen visszaadja Monet festményeinek látványát.

A megálmodott kert: Ziffer Sándor kertje

■ Ziffer Egerben született 1880-ban. A remek hallású és intelligenciájú gyermeket szülei zenei pályára szánták, ám hétéves korában kialakult betegségek szövődményei miatt szinte teljesen megsüketült, és az egyik lába rövidebb maradt. A későbbi zárkózott természete valószínűleg gyermekkorra szenvedéseire vezethető vissza. Húszéves korában Münchenbe ment, művészettörténész akart lenni, majd Hollósy Simon tanítványává vált. Közben (1906-ban) a Párizsból érkezett Czóbel Bélával kötött barátságot, aki meggyőzte arról, hogy önállóan dolgozzon, és ellátogattak Nagybányára. Ziffer egy nyár erejéig tervezte a Nagybányán való festést, de élete végéig ott maradt.

Ziffer Sándor virágai

■ Ziffer a harmincas évektől kezdett el virágcsendéleteket festeni, elsősorban a nagybányai polgárok vásárlókörének megrendelésére. Mivel erőteljes színfoltjai jól mutattak a szobák falain, és meghatározták a helyiség hangulatát, Ziffer virágcsendéletei iránt nagy volt a kereslet – olvasható a *Rózsacsendélet ablak előtt* című festményhez írt tanulmányban.⁶ Kutatásom során 48 virágkompozíciós csendéletet találtam, ezekhez mindössze két rövid tanulmányt; a képek közül az egyik a fent említett, a másik az 1933-ban festett *Tulipános csendélet narancssal és citrommal* című alkotás, melynek Rum Attila dühögő színeit emeli ki, hozzátéve, hogy az 1933-as évben Ziffer remekművek sorozatát alkotta meg, amelyeknek leggyakoribb modellje a festő kertje és annak virágai⁷ voltak. Bár a művész ezen alkotásait elsősorban dekorativitásuk miatt emelik ki, a harmincas-negyvenes évek dísznövényhasználatát kutatva dokumentáló szerepük is van: tükrözik a kor kertjeinek növényhasználatát, hisz a festő, ha nem a saját, akkor a szomszédos kertekből szerezhette be a csendéleteihez szükséges növényeket.

Ziffer Sándor kertje: a valós és a megálmodott kert

■ Hetvenkilenc évesen a következőket vallja a mester: „A természet volt mindig a legmegbízhatóbb társam, és sohasem távolodtam el tőle teljesen, még az erősebben absztraháló kísérletek idején sem. Csak így tudom egyensúlyomat megőrizni, ez ma már végleges művészi hitem.”⁸

Idős éveire már egyre nehezebben járt, így a háza körül kereste a festőmotívumokat: malomárok, Zazar-part, a Liget sétányai, majd festőmotívumai egyre inkább a házra, és annak közvetlen szomszédságára szűkültek. Egyik kedvelt helyszíne volt a kertje.⁹ A szerény ház annál szerényebb kerttel rendelkezett. A város főteréhez közel elhelyezkedő háznak talán az volt a legnagyobb előnye, hogy mind szobája ablakából, mind a kertjéből rálátás nyílt a református templom tornyára, mely a nagybányai motívumok legtöbbször megfestett eleme.

A kert alaprajzáról egy 1994-ben készült fénykép árulkodik,¹⁰ ami a kertet mereven kettészelő ösvényt, az ösvény vonalát követő, textúrájából következő növényekből kialakított szegélyt, négy gyümölcsfát ábrázol. A haszonkert jelleget nyújtó karók és állványok, a jobb és bal oldalán épített kiegészítő épületek tanúsága szerint a kertnek korántsem díszítő funkciója lehetett. A festő halála után 32 évvel készített fotó már nem buja növényzetről, művészkertről árulkodik.

Az 1933–1958 között készült festmények kronológiai sorrendbe állításával szinte dokumentálta a festő kertje alakulását, a növények növekedését. Néhány korábbi csendéletén megjelenő dísznövényt itt is felismerhetünk: *Canna indica*, *Phlox* sp., *Gladiolus* sp.

Egy másik érdekes faktornak számít Incze János visszaemlékezése, mely alapján a kert egzotikus bujasága csak a festő fejében létezett: „Én, a régi kertész, itt csak kánikulától leégett, kietlen konyhakertet láttam, elől felmagzott, rozsdásra égett sóskaágyás, túl egy tábla karóspaszuly, egy része már a karókon megsárgult, leszáradt, a kerítés tövében keserűlapu és csalán dacolt még zölden a hőséggel, a szilvafák hervadoztak, az ég száraz, kopár, felhőtlen, benne a református templom közismert tornya unatkozott.

A festmény e banális témáról majdnem kész volt már; a rozsdás sóska helyén üde angolvörösek, sziénák, a keserűlapuk helyén smaragdzöldek, a karóspaszulyokén nagy, gazdag sárgavariációk, bennük kontraszt a szilvafatörzsek hidegkék umbrája, az ég temperált fehér, ezt változatosan mozgatja meg a torony cinóberpirosa meg egy házfedél narancsvöröse. A csúf kertben látható valóság egy szép Ziffer-képpé absztrahálva!”¹¹

A fenti leírást összevetve a csendéleteken is felhasznált, illetve kertábrázolásokon is megfestett növényfajokkal úgy vélem, hogy a puszta konyhakertnél díszesebb kerttel rendelkezett a festőművész.

Ziffer Sándor képzeletbeli kertje

■ A festő élénk, buja kertjét, a festővászonra felvitt színek és az ecsetkezelés miatt tapintható textúrájú környezetet megfelelő növényhasználattal könnyen ki lehetne alakítani.

4. 1. ábra. Festmény- és dísznövénytársítás

Ziffer Sándor *A művész kertje* című, 1993-ban festett alkotása¹² dús növényzet által benőtt kertet ábrázol. Elsősorban a hideg kékek, ezüstök és zöldek dominálnak, a festő csak néhány foltban alkalmaz meleg pirosakat, sárgákat, melyeknek (a komplementer színtörvény szerint) vibráló hatása mozgalmassá teszi a kertet.

4. 2. ábra. Festmény- és dísznövénytársítás

A művész kertje Nagybányán 1955-ben festett mű,¹³ a korábban bemutatott kerthez képest zsúfoltabb képet mutat, a zöld hideg és meleg tónusai, kékekkel vagy a kék árnyalataival, világoslilával vannak művészién megtörve.

4. 3. ábra. Festmény- és dísznövénytársítás

Az 1956-ban festett kertábrázoláson már a meleg színek uralkodnak.¹⁴

A festmények alapján kiválasztott, jegyzetben felsorolt növények, ellentétben a Monet kertjében megtalálhatókkal, robusztusak. Úgy gondolom, hogy Ziffer ecsetkezelését a kevésbé lágy textúrájú, viszont élénk színű és izgalmas habitusú, elsősorban évelőkkel lehetne visszaadni. Az esetleges kertet érintő revitalizációs tervezéskor a fentieket megfontolandónak tartom.

5. ábra. Ziffer Sándor háza és kertje napjainkban

A Ziffer Sándor-ház jelenleg a nagybányai városháza tulajdonában van. A Thököly (Minerilor) utca 1-es szám alatti épület¹⁵ állapota siralmas, a művészek hosszú évtizedeken át otthont nyújtó épületen még csak egy emléktábla sem őrzi emlékét. Sorsa a munka írásának pillanatában bizonytalan.

Henning Imola

■ JEGYZETEK

1. Teljes nevén Claude Oscar Monet (Párizs, 1840. november 14. – Giverny, 1926. december 5.)
2. 1895-ben Monet megvásárolja a vasútvonal és a Ru közötti telket, ide építi ki híres tavát.
3. *Monet's Years at Giverny: Beyond Impressionism*. Published on the occasion of the exhibition Monet's Years at Giverny: Beyond Impressionism, organized by The Metropolitan Museum of Art in association with the St. Louis Art Museum, 1978. 22.
4. Japán az 1850-es években megnyílt a nemzetközi kereskedelem előtt, így Európa csak ezután kezdett megismerkedni a japán kultúrával. Hasonlóan megannyi művészhez Monet számára is kecsgető volt az egzotikus világ, színes japán nyomatokat gyűjtött. Innen ered a japán stílusú híd ötlete is.
5. <http://giverny.org/gardens/fcm/fleurs/listflor.htm> honlap és Murray alapján.
6. <http://budapestaukcio.hu/ziffer-sandor/tanulmányok> (Rózsacsendélet ablak előtt, B. J. szerzővel jelzett tanulmány.)
7. Festményei alapján Ziffer nagy szeretettel választott a következő fajokból: *Gladiolus* sp. (fehér, sárga, piros, az 1946-ban festett *Íriszek* című festményén piros és fehér kardvirágokat ábrázol), *Rosa* sp. (vörös, vajszínű, tört fehér, világos és sötét rózsaszín, lazac, sárga) *Syringa* sp. (fehér, világos- és sötétlila), *Chrysanthemum* sp., *Zinnia* sp., *Calendula* sp., *Leucanthemum* sp., *Canna* sp., *Gloxinia* sp., *Tagetes* sp., *Dicentra* sp., *Narcissus* sp., *Papaver* sp., *Paeonia* sp., *Phlox* sp., *Tulipa* sp. Ecsetkezeléséből adódóan robosztusabbak növényei, a rózsák kivételével visszaköszönnek az általa oly kedvelt erős színek: égő narancsok, vörösek, violás rózsaszínek, kedvenc színe, az ultramarin és párizsi kék is szinte minden esetben megjelenik a háttérben.
8. Borghida István: *Ziffer Sándor*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1980. 75.
9. A festő több ízben megfestette kertjét: *A művész kertje* (1933), *A festő virágoskertje* (1948), *Virágos kert (A festő kertje)*, *A művész kertje Nagybányán* (1955), *A művész kertje Nagybányán* (1956), *A művész kertje Nagybányán* (1958), *Nagybányai kertek*, illetve egy korábbi munkája, a *Napfényes nagybányai udvar (Kilátás a kertünkre)* 1910-ből.
10. Murádin Jenő – Szücs György: *Nagybánya 100 éve*. Miskolc-Nagybánya, 1996. 80.
11. Borghida István: *i.m.* 78.
12. A festmény alapján a következő dísznövényekkel lehet elérni hasonló képet, hangulatot: *Ajuga reptans* 'Cathlin's Giant', *Achillea* x 'Coronation Gold', *Dicentra spectabilis* 'Gold Heart', *Heuchera* x 'Pistache', *Hosta* 'Blue Angel', *Perovskia atriplicifolia* 'Longin', *Salvia nemorosa* 'Mainach', *Solidago x cultorum* 'Perkeo' és kertjében többször megfestett *Canna indica*.
13. A festmény alapján a következő növények használatával lehet a kert színvilágát és hangulatát megalkotni: *Zea mays*, *Alchemilla mollis*, *Phlox paniculata* 'Blue Flame', *Salvia verticillata*, *Echinacea purpurea* 'Magus', *Heuchera* x 'Citronella', *Heuchera* x 'Black Beauty', *Hosta* 'Touch of Class', *Crococoma* x *crococomaiflora*.
14. A következő dísznövények hasonló textúrát és színvilágot képeznek: *Helianthus* sp., *Salvia verticillata*, *Paeonia lactiflora* (a festményen szín és habitus alapján illatos bazsarózsa azonosítható, ez esetben az általam említett kardvirág előtt már elvirágzik), *Phlox paniculata* 'Blue Flame', *Gladiolus* sp. (sárga és piros), *Solidago x cultorum* 'Perkeo', *Salvia verticillata*, *Moluccella laevis*.
15. Dávid Lajos et alii: *Nagybánya és környéke*. Harmadik kiadás. Nagybánya, 2014. 152.

■ IRODALOMJEGYZÉK

- Murádin Jenő – Szücs György: *Genius loci*. Demax Művek, Bp., 2014.
Murray, Elizabeth: *Monet's Passion: Ideas, Inspiration, and Insights from the Painter's Gardens*. Pomegranate Communication, Petalumapp, 2010.
Sagner-Düchting Karin: *Claude Monet, 1840–1926: a szem örömmünnepe* (Ford. Adamik Lajos), Taschen, Köln, Vince Kiadó, Bp., 2004.
Szücs György: *Disszonancia vagy harmónia? A „neós” művészet Nagybányán* In: Passuth Krisztina (szerk.), Szücs György: *Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig 1904-1914*. Magyar Nemzeti Galéria, Bp., 2006.

■ INTERNETES OLDALAK

Monet kertjének honlapja: <http://giverny.org>

■ ÁBRÁK FORRÁSA

1. ábra: <http://giverny.org/gardens/fcm/planjard.htm>
2–3. ábra: Véső Ágoston negyedik generációs nagybányai festő fotói.
4.1. ábra: Ziffer Sándor: *A művész kertje*, 1933: 16. aukció (2004. tavasz) 152. tétel, Virág Judit Galéria és Aukciósház honlapja: <http://viragjuditgaleria.hu/> dísznővény kollázs: <https://images.google.com/> képkereső segítségével.
4.2. ábra: Ziffer Sándor: *A művész kertje Nagybányán*, 1955: 44. aukció (6sz) 75.tétel, Virág Judit Galéria és Aukciósház honlapja: <http://viragjuditgaleria.hu/> dísznővény kollázs: <https://images.google.com/> képkereső segítségével.
4.3. ábra: Ziffer Sándor: *A művész kertje Nagybányán*, 1956: 38. aukció (2011. 6sz) 55. tétel, Virág Judit Galéria és Aukciósház honlapja: <http://viragjuditgaleria.hu/> dísznővény kollázs: <https://images.google.com/> képkereső segítségével.

